

УДК 101: 32: 315. 422. 44
DOI: 10.24919/2522-4700.34.120340

Олесь РУПІНСЬКИЙ
orcid.org/0000-0002-7650-2360

ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

У статті робиться спроба наблизитися до розуміння соціально-антропологічних викликів, пов'язаних із впливом інформаційних технологій на трансформації сучасної політичної комунікації. Наголошуючи на позитивних наслідках такого впливу, автор акцентує увагу на ризиках і загрозах сучасних інформаційних технологій.

Ключові слова: комунікація, політична комунікація, інформаційні технології, політичне маніпулювання.

Олесь РУПИНСКИЙ

ПОЛИТИЧЕСКАЯ КОММУНИКАЦИЯ В КОНТЕКСТЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АСПЕКТ

В статье делается попытка приблизиться к пониманию социально-антропологических вызовов, связанных с влиянием информационных технологий на трансформации современной политической коммуникации. Подчеркивая позитивные последствия такого влияния, автор акцентирует внимание на рисках и угрозах современных коммуникативных технологий.

Ключевые слова: коммуникация, политическая коммуникация, информационные технологии, политическое манипулирование.

Постановка проблеми. Актуальність теми пов'язана, перше, з проблемою цілісності українського суспільства, яку

здатна підтримувати істинна політична комунікація¹. В умовах нестабільних процесів в Україні підвищуються вимоги до ефективності прийняття політичних рішень, налагодження діалогу між суб'єктами політичної комунікації, виникає необхідність у розробці інноваційних методів підтримки цих процесів, заснованих на сучасних інформаційних технологіях. «Наш час відмінний тим, що, насамперед мультимедійні технології, формулюючи соціальні мережі та віртуальні простори, спонукають політичний клас, державу чи громадянина послугоуватися новими способами і методами взаємовпливу» [4]. По-друге, актуальними постають соціальні і антропологічні виклики інформаційного (мережевого) суспільства. Йдеться про вплив інформаційних технологій на трансформації політичної комунікації. Отримуючи, понад усякий сумнів, переваги від використання інформаційних систем, які побудовані на основі глобальної комп'ютерної мережі (деякі дослідники називають це явище «демократизацією високих технологій», «кібердемократією», «цифровою (дигітальною демократією)», «електронним громадянством» та ін.) суспільство поступово стає заручником їх функціонування. Зокрема, ми є свідками спотворених форм політичної комунікації. Також інформаційні технології уможливають «антропологічну катастрофу» (М. Мамардашвілі), тобто такий стан масової свідомості, коли люди живуть у ситуації зруйнованої свідомості і зруйнованої матерії людського (тенденції розлюднення). Це – той тип функціональної свідомості, який експлуатує сучасна цивілізація і від впливу якої дуже важко захиститися. Сучасні інформаційні технології змінюють не тільки традиційний спосіб життя, вони змінюють поняття про добро і зло, про справедливість, застосовують людину винятково як інформаційну систему. Зокрема, якщо говорити про Україну (а це характерно для будь-якої сучасної держави) актуальність теми підтверджується швидким розвитком і вдосконаленням засобів політичної маніпуляції, інформаційних війн, що обумовлює дослідження цілого комплексу питань, пов'язаних з сучасними тенденціями функціонування політичної комунікації.

¹ Ми не випадково робимо наголос на проблемі істинної політики і політики як злочину, про яку розмірковував російський релігійний філософ І.О. Ільїн.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми трансформації політичної комунікації в інформаційному суспільстві привертають увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, хоча наукових праць соціально-філософського спрямування не так багато. Важливим для нашого дослідження є науковий доробок О.Л. Стрізоє [8], в якому автор акцентує увагу на комунікативному підході (Ю. Хабермас та ін.). Такий філософсько-методологічний напрям дає змогу виокремити в політиці особливий спосіб спілкування, взаємодію суб'єктивних інтересів, завдяки якому стає можливим існування різних форм соціальних спільнот. Звернення представників комунікативного підходу до фундаментальних основ соціуму полегшує виявлення ролі культури в політичному бутті суспільства. «В політичному спілкуванні багатогранна природа людини розкривається найповніше і як результат цивілізаційного процесу, і як його важливий фактор. Йдеться саме про людину в політиці, а не про особистість, політичне буття якої вже давно є предметом філософського дискурсу. Таким чином, комунікативна традиція політичного аналізу дає змогу, поєднавши розв'язання різних проблем сучасного суспільства з можливостями політичної діяльності, розробити одну зі сторін важливої для людства проблеми забезпечення стійкого розвитку сучасної цивілізації» [8].

Аналізуючи вплив змін у інформаційно-комунікаційній сфері на перебіг та стан політичної системи, С. Даниленко зазначає: «Сучасне інформаційне середовище – насправді явище динамічне, нестійке та таке, що повсякчас зазнає змін під впливом нових технологічних рішень. Тому політичні гравці змушені пристосовуватися, вибудовувати нові взаємовідносини, контактувати з різними суб'єктами, формувати специфічні стилі спілкування з владою та громадськістю» [4]. Російський дослідник Михайло Вершинін [3] акцентує увагу на таких перспективних напрямках дослідження політичної комунікації в інформаційному суспільстві, як інтернет і демократія; електронна демократія як комп'ютерно-опосередкована форма політичної комунікації; електронний уряд. Аналіз цих та інших проблем представлений в роботах вітчизняних дослідників Н. Грицяка, С. Соловійова [5], Ю. Василевича [2], Л. Малишенка [6] та ін.

Мета статті – спроба наблизитися до розуміння соціально-антропологічних викликів, пов'язаних із впливом інформаційних технологій на трансформації сучасної політичної комунікації.

Виникнення філософської теорії комунікації стало однією із значимих подій у філософії ХХ ст. Протягом першої, і, особливо другої половини минулого століття відбувалось інтенсивне уточнення смислу тих процесів, функцій і завдань, які пов'язані зі становленням інформаційного суспільства і розвитком комунікативних технологій. Хотілося б наголосити, що філософська інтерпретація комунікації майже ніколи не зводилася тільки до проблеми обміну інформаційними повідомленнями між індивідами і до мовного спілкування. Немає потреби в контексті запропонованої теми заглиблюватися у теорії Т. Парсонса, Ж. Бодрійяра, К. Леві-Стросса, Р. Барта, Е. Гідденса, М. Бубера, Ю. Лотмана та ін. Залежно від тлумачень самого смислу суспільного життя, філософи зовсім по-різному розуміють зміст комунікації і діяльність суспільства як комунікативної системи.

На думку багатьох дослідників, інформаційні технології набувають політичного характеру в тому випадку, коли безпосередньо, або опосередковано впливають на сферу владно-управлінських відносин. Під інформаційними технологіями в політиці пропонується розуміти технології створення, збирання, збереження, обробки, передачі і розповсюдження інформації для реалізації функцій політичної системи і досягнення значимих політичних результатів. Використання нових інформаційних технологій акторами політики веде до зростання динаміки політичного процесу, надає конкурентні переваги учасникам боротьби за політичну владу.

Сучасні інформаційно-аналітичні методи і засоби дають змогу відслідковувати, послідовно розміщувати події, що відбуваються з метою виявлення їх можливої інтенсивності впливу на майбутнє, оперативно реагувати на зміни в соціально-політичній системі суспільства та ін. Особливо це набуває значення у періоди інтенсивних перетворень політичних систем, їх трансформації і модернізації, коли неможливо повною мірою покладатися на традиції політичного життя і перевірені методи управління державою і суспільством. Одним з актуальних напрямів соціально-філософських досліджень є проблема *демократичних* трансфор-

мацій в інформаційному суспільстві, а також їхні наслідки (як позитивні, так і негативні) для людини і суспільного життя. Інформаційні технології впливають на політичне життя суспільства, хоча виникають сумніви, наприклад, щодо існування безпосереднього зв'язку між змінами у сфері комунікаційних технологій і політичною активністю населення. Також можна припустити, що Інтернет буде сприяти децентралізації контролю над приватними засобами масової інформації, перешкоджаючи тенденції укрупнення засобів масової інформації.

Популярними сьогодні є концепції електронної демократії, які належать до теорій, які розглядають інтернет-мережі як важливий інструмент у функціонуванні демократичної політичної системи. Більшість дослідників переконані, що електронна демократія поступово стає інструментом зміцнення демократії, демократичних інститутів та демократичних процесів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Але не можна оминати науковий аналіз проблем, пов'язаних з ризиками електронної демократії, зокрема: небезпека маніпулювання даними голосувань і виборів, внаслідок відсутності достатнього захисту даних; небезпека поділу суспільства на тих, хто володіє інформацією, і тих, хто нею не володіє (цифровий поділ), і, як наслідок, утиск принципу демократії вибору; небезпека пропаганди злочинних і екстремістських угруповань та їх вплив, особливо на молодь.

Також постають запитання: чи здатна влада і суспільство використовувати можливості, які надають інформаційні технології? Чи здатна людина інформаційного суспільства адекватно своїй онтологічній природі перебувати в цій реальності, тобто реалізовувати своє призначення – *олюднювати себе*?

Демократія може бути демократією тільки тоді, коли вона вторинна, а не первинна, тобто є вершиною духовно-морального культурного фундаменту. Суспільствам, які забувають про це, поступово вилучаючи духовний компонент, наприклад, із системи освіти ніколи не вдасться перескочити в істинну демократію через те, що населення отримає доступ до тих чи тих інформаційних ресурсів. Це небезпечні ілюзії, але вони, на жаль, досить поширені сьогодні.

Актуальною постає проблема політичного маніпулювання. Унаслідок нових інформаційних технологій відбулися кардинальні

зміни в технологіях політичної маніпуляції. Старі технології впливу перестали бути ефективними і їм на зміну прийшли нові методи. Але, змінившись у плані методів впливу, політичне маніпулювання не змінилося по суті. Воно, як і раніше, не сприяє налагодженню діалогу між суб'єктами політичної комунікації. Сучасні дослідники і зокрема, М. Вершинін [3] з тривогою говорять про «новий деспотизм», тобто витончено-рафіновані форми маніпулювання суспільством за допомогою сучасних технологій комунікації, масової культури, політичних процесів. «Нова технологія, – пише Б. Барбер, – може стати небезпечним провідником тиранії... Більш небезпечної тиранії, ніж невидима і м'яка, не існує. Така тиранія, в якій підлеглі стають співучасниками власного жертвоприношення і в якій поневолення стає результатом не намірів, а обставин. Технологія не має неминуче зруйнувати демократію, але її потенціал для «милостивого» панування не можна ігнорувати» [3].

На наш погляд, важливим напрямом дослідження є проблема інформаційного суверенітету. Інтенсивність використання глобальної мережі, трансграничність глобального інформаційного простору викликає численні деструктивні явища, інформаційні ризики і загрози, виявляє наявність залежності між ними і прогресуючими проблемами безпеки. Динаміка і характер розвитку глобального інформаційного суспільства відкриває широкі можливості для інтенсифікації новітніх викликів, спрямованих на людину як суб'єкта політичної комунікації. В умовах глобального інформаційного суспільства комунікативні процеси роблять її «життя» більш відкритим і публічним. І така інформаційна відкритість виводить на новий рівень проблеми – держава має обмежувати себе в тих сферах, які стосуються приватного життя громадян і визначають міру їх свобідної діяльності.

Висновки. Активне впровадження інформаційних технологій у процес політичної комунікації якісно змінив уявлення, стереотипи, форми поведінки, моделі взаємовідносин між політичними інститутами та індивідами. Ми є свідками формування нового простору політичної комунікації, динаміка розвитку якого кардинально змінює уявлення про політичну діяльність і традиційні засоби політичного діалогу. За таких обставин актуалізується потреба уточнення теоретико-методологічних основ дослід-

жень політичної комунікації в контексті інформаційних технологій і, зокрема, враховуючи специфіку функціонування українського суспільства.

Без сумніву, інформаційні технології можуть і мають сприяти якісному формуванню і підтримці політичної комунікації. Але потрібно пам'ятати, що розширення або звуження спектру прав і свобод, за Ю. Хабермасом, мало допомагає у знаходженні справедливих, не спотворених форм комунікації, оскільки наявність прав нічого не говорить про те, чи використовуються вони і як саме застосовуються у політичному спілкуванні.

Література

1. Балашов А.Н. Информационные технологии в политике: сущность, содержание и классификация [Електронний ресурс] / А.Н. Балашов. – Режим доступу : <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnyye-tehnologii-v-politike-suschnost-soderzhanie-i-klassifikatsiya>.

2. Василевич Ю. Досягнення та перспективи використання інформаційно-комунікаційних технологій у сфері політики: електронна демократія [Електронний ресурс] / Ю. Василевич. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2012/197-185-6.pdf>.

3. Вершинин М. Политическая коммуникация в информационном обществе: перспективные направления исследований [Електронний ресурс] / М. Вершинин. – Режим доступу : http://www.russcomm.ru/rca_biblio/v/vershinin02.shtml.

4. Даниленко С.І. Політичні комунікації як чинник трансформації політичної культури транзитивного суспільства [Електронний ресурс] / С.І. Даниленко. – Режим доступу : http://www.ipiend.gov.ua/uploads/pm/pm_57_58/danylenko_politychni.pdf.

5. Електронна демократія : навч. посіб. / Н.В. Грицяк, С.Г. Соловйов ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Н.В. Грицяк. – К. : НАДУ, 2015. – 66 с.

6. Малишенко Л. Вплив електронної демократії на політичні процеси в європейських країнах [Електронний ресурс] / Л. Малишенко. – Режим доступу : <http://social-science.com.ua/article/674>.

7. Расторгуев С.П. Философия информационной войны / С.П. Расторгуев. – М. : Вузов. кн., 2001. – 468 с.

8. Стризое А.Л. Политика и общество: социально-философские аспекты взаимодействия [Електронний ресурс] / А.Л. Стризое // Сайт бібліотеки «Полка букиниста». – Режим доступу : http://polbu.ru/strizoe_politics/

References

1. Balashov, A.N. (n.d.). *Informatsionnye tekhnologii v politike: sushchnost, sodержanie i klassifikatsiia* [Information technologies in politics: essence, content and classification]. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnye-tehnologii-v-politike-suschnost-soderzhanie-i-klassifikatsiya> [in Russian].
2. Vasylevych, Yu. (n.d.). *Dosiahnennia ta perspektyvy vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u sferi polityky: elektronna demokratiia* [Achievements and prospects of using information and communication technologies in the field of politics: e-democracy]. Retrieved from <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2012/197-185-6.pdf> [in Ukrainian].
3. Vershinin, M. (n.d.). *Politicheskaia kommunikatsiia v informatsionnom obshchestve: perspektivnye napravleniia issledovaniia* [Political Communication in the Information Society: Prospective Research Directions]. Retrieved from http://www.russcomm.ru/rca_biblio/v/vershinin02.shtml [in Russian].
4. Danylenko, S.I. (n.d.). *Politychni komunikatsii yak chynnyk transformatsii politychnoi kultury tranzytyvnoho suspilstva* [Political communications as a factor in the transformation of the political culture of a transitive society]. Retrieved from http://www.ipiend.gov.ua/uploads/pm/pm_57_58/danylenko_politychni.pdf [in Ukrainian].
5. Hrytsiak, N.V., & Soloviov, S.H. (2015). *Elektronna demokratiia* [Electronic democracy]. N.V. Hrytsiak (Ed.). Kyiv: NADU [in Ukrainian].
6. Malysenko, L. (n.d.). *Vplyv elektronnoi demokratii na politychni protsesy v yevropeiskykh krainakh* [Influence of e-democracy on political processes in European countries]. Retrieved from <http://social-science.com.ua/article/674> [in Ukrainian].
7. Rastorguev, S.P. (2001). *Filosofiia informatsionnoi voyny* [Philosophy of Information Warfare]. Moscow: Vuzov. kniga [in Russian].
8. Strizoe, A.L. (n.d.). *Politika i obshchestvo: sotcialno-filosofskie aspekty vzaimodeistviia* [Politics and Society: Socio-Philosophical Aspects of Interaction]. *Sait biblioteki «Polka bukinista» – Site of the library "Shelter of the book keeper"*. Retrieved from http://polbu.ru/strizoe_politics/ [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 18.09.17.